

1.GİRİŞ

İnsanoğlunun en önemli ihtiyaçlarından biri öğrenmek, anlamak ve bilmektir. Anladığını, bildiğini ve hissettiğini paylaşmak ise insan için hem bir ihtiyaç hem de bir kabiliyettir. Hayatın içerisinde karşılaşılan durumları, olayları ya da olguları anlamlandırmak ve ortaya çıkan bu anlamı çevredeki diğer insanlara aktarmanın bir yolu da yazılı anlatımdır.

Yazılı anlatım türlerini kesin çizgilerle ayırt etmek kolay olmamakla birlikte bu türler; ele alınan konu, biçim özellikleri, kullanılan anlatım teknikleri ve üslup bakımından değerlendirildiğinde üç ana başlık altında toplanabilir:

- **Düşünce Yazıları:** Yazılı anlatım türlerinin en önemlilerinden biri olan düşünce yazıları, bilgi aktarma işlevi gören ve okuyan kişilerde bir düşünce oluşturmaya çalışılan yazı türlerini ihtiva etmektedir. Düşünce yazılarının alelade metinlerden en büyük farkı; metni belli kısımlara bölerek verilmek istenen bilgiyi, daha anlamlı kılmak ve öğrenmeyi kolaylaştırmak için sistematik bir şekilde sunmalarıdır.
- **Form Yazılar:** Form yazılar, hazırlanırken belli kurallara dikkat edilmesi gereken yazı türleri arasında yer almaktadır. Çoğunlukla resmî işlemlerde kullanılan form yazı türlerinin özelliklerinin bilinmesi, günlük hayatta karşılaşılan birtakım iş ve işlemlerin usulüne uygun olarak yapılmasına imkân sağlamaktadır.
- **Edebi Yazılar:** Edebiyatın malzemesi insan, kullandığı araç ise insanoğlunun sahip olduğu en önemli unsurlardan olan dildir. Dil, her ne kadar insan topluluklarının ortak ifade aracı olarak tanımlansa da edebiyatçıların kaleminde ve üslubunda zenginleşerek farklı boyutlara taşınır. Edebiyatçılar, dil malzemesini kullanarak dili söze, sözü ise edebî esere dönüştürürler.

2. DÜŞÜNCE YAZILARI

İnsanları, bir konu üzerinde düşündürmeyi, tartıştırmayı, bu yolla gerçeklere ulaştırmayı amaçlayan yazı türlerine düşünce yazıları denir. Yazar, ya okuru ele aldığı konu hakkında bilgilendirmek ister ya da o konuya ilişkin düşüncelerini paylaşmak ister. Düşünce yazıları sanatsal boyutlu yazılar değildir; bir gözlem, deneyim ya da araştırmaya dayalı yazılardır. Yazarın sanatsal anlatım kaygısı yoktur. Düşünce yazılarında bilgi vermek, kanıtlamak ve izlenimleri yansıtmak amaçlandığı için açıklayıcı, tartışmacı ya da betimleyici anlatım biçimlerinden yararlanılabilir. Düşünce yazılarının da kendi içinde çeşitlendiği görülür. Araştırmaya dayalı düşünce yazıları bilimsel yazılar içinde de ele alınabileceği gibi deneme, fıkra, eleştiri gibi düşünce yazıları öznel yanı bulunan ve genellikle gazete

çevresinde oluşan yazılar olarak değerlendirilmektedir. Anı, günlük, gezi, otobiyografi gibi türler ise kişisel hayatı konu edinen düşünce yazıları olarak kabul edilmektedir. Bu ünite, düşünce yazıları böylesi bir sınıflandırmaya girmeden bir bütün olarak ele alınmıştır.

Türk edebiyatında Batılı anlamda düşünce yazılarının ortaya çıkışı Tanzimat'la birlikte.

2.1. Makale

Herhangi bir konuda bilgi vermek, bir fikir veya konuya açıklık getirmek, yeni bir görüş ve düşünceyi ileri sürmek, ele alınan konu üzerinde yapılan inceleme ve araştırma sonuçlarına göre deliller göstererek, bu yeni görüş ve düşünceleri desteklemek ve doğruluğunu kanıtlamak amacıyla yazılan yazılara makale denir. Makaleler iddia ve ispat yazılarıdır.

Açıklamaya ve bilgi vermeye dayalı anlatım türlerinden biri olan makalenin konu sınırlaması yoktur. Toplumun genelini ya da bir bölümünü ilgilendiren bilimsel ve sanatsal her konuda yazılabilir. Gazetelerde yayımlanan makaleler daha çok güncel konuları ele alır. Dergilerde yayımlanan makalelerde ise daha çok bir alanla ilgili uzmanlık ön plandadır. Gerek gazete makalelerinde gerekse dergilerde yayımlanan makalelerde temel olan düşüncedir. Bu nedenle anlatım yalın ve yoğundur, nesnel bir nitelik taşır. Söz oyunlarına başvurulmaz, süslü anlatımdan uzak durulur. Makale yazarı makalesini okunabilir ve inandırıcı kılmak için öne sürdüğü görüş ve düşüncesini kanıtlamak amacıyla karşılaştırmalardan, sayısal verilerden, farklı örneklerden, alıntılardan yararlanabilir. Makalede amaç, bilgi vermek, okurun görüşünü ve düşüncesini etkilemek olduğu için genellikle açıklayıcı ya da tartışmacı anlatım biçimi ile yazılır.

Makale giriş, gelişme ve sonuçtan oluşan bölümlerinden oluşan bir düşünce planı içinde yazılır. Buna göre;

Giriş bölümü, öne sürülecek sav, görüş ya da düşüncenin ortaya konduğu bölümdür. Makalenin geneline göre bir iki, paragrafı geçmez. İyi bir giriş makalenin okunmasını sağlayabilir. Okuyucu ilk bakışta bu bölümü okur; ilgisini çekerse yazıyı sonuna değin okumaya karar verir. Bu yönden makalede girişin çok ustaca ve özenle biçimlendirilmesi gerekir.

Gelişme bölümü, giriş bölümünde dile getirilen konunun açıklandığı, makalenin yazış amacının ve bu amaca yönelik bilgi ve belgenin ortaya konularak, tezin savunulduğu, antitezlerin çürütüldüğü bölümdür. Bütün fikir yazılarında olduğu gibi makalede de gelişme bölümünde açıklanacak fikirlerin derli toplu olması lazımdır. Dile getirilen

fikirlerin inandırıcı, iddiacı kesin bir karaktere sahip olması için onları uygun yollarla açıklamak, desteklemek ve yerine göre de ispatlamak gerekir.

Sonuç bölümü, bir bakıma özetleme bölümü sayılabilir. Başta ileri sürülen, sonra açıklanan görüş, sonuç bölümünde -genellikle- bir paragrafta yinelenir. Ama asıl işlev burada yazının etkisinin doruğa ulaştırılmasıdır. Ele alınıp işlenen, geliştirilen konunun hükme varıldığı ve o konunun ana fikrini oluşturan kısım sonuç bölümüdür. Bu bölümde yazar söylediklerinin tümünü belli bir sonuca ulaştıracak biçimde bir iki cümle ile sonucu vurgular.

Batıda çok eski örnekleri bulunan bu tür bizde ilk örneklerini Tanzimat döneminde vermiştir. Şinasi'nin Agah Efendi ile çıkardığı ilk özel gazete Tercüman-i Ahvalin ilk sayısında yayınlanan Tercüman-ı Ahval Mukaddimesi (ön söz) başlıklı yazı bizde ilk makale olarak kabul edilir. Ancak bu makale bugünkü anlamda çağdaş makalenin tüm özelliklerine sahip değildir.

Namık Kemal, Ziya Paşa, Şemseddin Sami, Muallim Naci, Beşir Fuat, Hüseyin Cahit, Fuat Köprülü, Ahmet Mithat, Süleyman Nazif, Ziya Gökalp, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Refik Halit Karay, Peyami Safa, Falih Rıfkı Atay, Halit Fahri Ozansoy, Yaşar Nabi makale türünün Türk Edebiyatı'ndaki diğer önemli temsilcileridir.

Örnek:

Şinâsî'nin Tercüman-ı Ahvâl Gazetesi Mukaddimesi

MUKADDİME (ÖN SÖZ)

Mâdem ki bir hey'et-i ictimaiyede (sosyal toplulukta) yaşayan halk bunca vezâif-i kanuniye ile mükelleftir (kanuna ait vazifeler ile yükümlüdür), elbette kalen ve kalem (sözle ve kalemle, sözle ve yazı ile) kendi vatanının menafîine (yararına) dair beyan-ı efkâr etmeği (fikirlerini açıklamayı) cümle-i hukuk-ı müktesebesinden addeyler (kazanılmış hakları arasında görür). Eğer şu müddeaya (iddiaya) bir sened-i müsbit (ispatlama belgesi) aranılacak olsa, maarif (eğitim) kuvveti ile zihni açılmış olan milel-i mütemeddinenin (medenî milletlerin) yalnız politika gazetelerini göstermek kifayet edebilir (yetebilir).

Bu mebhâs (konu) , Devlet-i aliyye'ce (yüce devletçe) dahi nev'amâ (bir bakıma) müeyyedir (doğrulanmıştır) ki Meclis-i âlî-i Tanzimat'ın (Tanzimat Yüksek Meclisi'nin) teşekkülü (kuruluşu) sırasında kavanîn ve nizamata müteallik levâiyihin (kanun ve nizamlarla ilgili tasarıların) tahriren arz olunması (yazılı olarak sunulması) için umuma

(halka) me'zuniyet-i resmiye (resmî izin) verilmişti, hattâ Hükûmet-i seniyye'nin (Yüce Hükümetin) müsaadesi ile, dâhil-i memalik-i Osmaniye'de teb'a-i gayr-i müslimenin (Osmanlı memleketleri içindeki müslüman olmayan azınlıkların) kendi lisanları üzre hâlâ çıkardıkları jurnaller (gazeteler) bile, belki hukuklarından ziyadece serbesttir; fakat asıl Osmanlı gazetelerinin bahsine gelince, gayr-i resmî bir varakanın (özel bir gazetenin) devam üzre çıkarılmasında her nasılsa şimdiye kadar millet-i hâkimeden (hâkim olan, çoğunluğu teşkil eden millettten) hiçbir kimse ihtiyar-ı zahmet etmemiştir (zahmete girmemiştir, çaba göstermemiştir). Hele şükürler olsun, saye-i adalet-i seniyyede (yüce adaletin sayesinde) telâfî-i mâfat müyesser oldu (kaybedilen hakkın kazanılması mümkün oldu). Şöyle ki : Bu yolda Türkçe bir gazetenin neşri istid'âsına (yayınlanması isteğine) dair geçenlerde takdim olunan müzekkirenin (dilekçenin) meâlini musaddak (içeriğini onaylayan) Meclis-i maarif-i umumiye'den verilen mazbata üzerine (Genel Eğitim meclisi tarafından verilen tutanak üzerine), Meclis-i hâss-ı vükelâ-yi fehhâm'da (anlayış sahibi Vekiller Meclisinde) dahi keyfiyet istihsan (bu dilekçe onaylanmış) ve ol bâbta (o konuda) müsaade-i seniyye-i cenab-ı mülûkâne şayan buyurulmuştur (Padişah tarafından izin verilmiştir) ve bundan başka her def'a çıkarıldıkça bir nüshası, lâıyk olmadığı hâlde huzur-i hümayuna takdim olunmak hususuna (Padişaha takdim edilme şerefiyle) irade-i mahsusai şahâne teâkuben (Padişahın arzusuna uyularak) şeref-efzâ-yi sudur olmuştur (şereflelendirilmiştir). Bu veçhile sâbık ve lâhık ve lâhıkı sâbıkına faik olarak zuhura gelen teşvikat-ı celilenin ifa-yi teşekküründe lisan-i hâlimizden müstebân olan aczimizi, âcizâne umuma dahi ilân ederiz (Bu tarzda, önce ve sonra yapılmış olan teşviklere, sonrakileri öncesinden daha hararetli olan bu desteklere teşekkür etmedeki acimiz şu halimizden bellidir, ancak bu aczimizi de açıkça herkese ilân ediyoruz.)

İmdi işbu gazete ahval-i dâhiliye ve hariciyeden müntehap (iç ve dış olaylardan seçilmiş) bâzı havadisi ve maarif-i mütenevvia ile sair mevadd-i nâfiaya dair mebahisi (çeşitli bilgilerle diğer yararlı konuları) neşr-ü beyana vasıta olacağından nâşî (yaymak ve dile getirmek için bir araç olacağı için), Tercüman-ı ahval ünvanı ile tesmiye olunmak (adı ile adlandırılmak) münasip görüldü. Ta'rife hâcet olmadığı üzre kelâm, ifade-i meram etmeğe mahsus (düşünceleri anlatmaya yarayan) bir mevhibe-i kudret (Tanrı hediyesi) olduğu misillû (için) , en güzel icad-i akl-ı insanî (insanın zihnî icadı) olan kitabet (yazı yazma) dahi kalemle tasvir-i kelâm eylemek fenninden ibarettir (sözü anlatmak sanatından ibarettir); bu itibar-i hakikate mebnî (bu gerçeği göz önünde bulundurarak), giderek (gittikçe), umum halkın kolaylıkla anlayabileceği mertebede (bir dille) işbu gazeteyi

kaleme almak mültezem olduğu (bu gazeteyi yazmak gerektiği) dahi makam münasebeti ile şimdiden ihtar olunur (yazar olarak şimdiden haber veririz).

Değil mi Tanrı'nın ihsânı akl-ü kalb-ü lisan,

Bu lûtfu etmelidir fikr-ü şükr-ü zikr insan.

“Akıl, gönül ve dil Tanrı'nın insanlara lûtfu değil midir? “İnsanlar Tanrı'nın bu lûtfunu düşünmeli, ona şükretmeli ve şükrünü ifade etmelidir.”

ŞİNASÎ-Tercüman-ı Ahvâl /9 Teşrinievvel, 1277 (22 Ekim, 1860)

Kaynak: Şinasî, Makaleler, Külliyyat IV, Fevziye Abdullah Tansel, Ankara, 1960, s.2.

2.2. Fıkra (Köşe Yazısı)

Fıkra, kısa ve özlü anlatımı olan, nükteli ve güldürücü hikâyecik şeklinde tanımlanabilir.

“Fıkra” dilimizde iki anlama gelmektedir: 1. Güldürücü küçük hikâye. 2. Siyasal ve güncel konular üzerine yazılmış gazete ve dergilerde yayımlanan yazı. Bunlardan ilki ince anlamlı, güldürme amacı güden kısa anlatılardır. Bunlar daha çok halk öykücülüğü geleneğinin uzantısıdır. Bu tür fıkralar gerek kahramanların davranışları ve düşüncelerinde gerekse içinde barındırdıkları mizah unsurları ve dil özellikleriyle milli kültürü yansıtır.

Bu tür fıkraların edebiyatımızda en yaygın bilinenleri Nasrettin Hoca, Bektaşî, Bekri Mustafa, Temel ile Dursun ve İncili Çavuş fıkralarıdır. Burada ikinci tür fıkralar üzerinde durulacaktır.

Fıkra, gazete ve dergilerin belli köşelerinde çıkan, daha çok günlük olaylardan söz eden, onları çeşitli yönlerden inceleyen ve yorumlayan kısa bir yazı türü olarak tanımlanabilir. Fıkra; siyasi, sosyal ve kültürel olaylar başta olmak üzere herhangi bir konuyu belli bir düşünce ve görüşe bağlı olarak işleyen; kısa, öz ve konuşma diliyle kaleme alınan dergi ve gazete yazıdır. Bu yazılara “gazete fıkrası” ya da “köşe yazısı” da denilmektedir.

Fıkralarda, gündemi belirleyen konular ele alınır. Ayrıntıya, iddiaya ve ispata girilmeksizin konu bir sohbet havasında işlenir. Fıkra, kamuoyu yaratmakta etkinliği olan bir yazı türüdür. Gazete ve dergilerde fıkra yazarlığı yapanlar, olayların akışı karşısında pek çok konuya değinmek zorunda kalırlar. Bu nedenle, fıkra yazarı siyasal, toplumsal ve kültürel gelişmeleri günü gününe izlemelidir. Fıkra yazarı ele aldığı konuda görüşlerini ayrıntıya girmeden kısa ancak yoğun ve etkili bir biçimde ortaya koymalıdır. Kısa, özlü ve etkili yazabilmenin ön koşulu ise geniş bir kültürel, siyasal ve toplumsal birikime sahip olmaktır. Ayrıca bu kültürel birikimini kısa, özlü, zekice ve etkili bir biçimde sunacak keskin bir

kavrayış gücü, dili ustaca kullanabilecek bir dil birikimi fıkra yazarının olmazsa olmazlarıdır.

Türk edebiyatında ilk fıkra örnekleri, Tanzimat'tan sonra Şinasi ve Namık Kemâl'in kısa makaleleriyle ortaya çıkmıştır. Ahmet Rasim, Ahmet Haşim, Refik Halit Karay, Falih Rıfkı, Burhan Felek, Ahmet Kabaklı, Oktay Akbal, İlhan Selçuk, Çetin Altan ve Ülkü Tamer gibi kalemler bilinen en usta fıkra yazarlarındandır.

Fıkraların ayırt edici özellikleri şöyle sıralanabilir:

1. Makale gibi düşünsel plânla yazılır.
2. Yazar anlattıklarını kanıtlamak zorunda değildir.
3. Nesnel bir anlatımdan çok öznel görüşlere yer verilir.
4. Okuyucuyu inandırmak gibi bir kaygı güdülmez.
5. Günübürlük yazılardır, gündemin değişmesiyle unutulup giderler.
6. Yapmacıktan uzak, yalın, anlaşılır bir dille yazılmalıdır.

Örnek:

BİR TEŞHİS

Beş altı seneden beri edebiyatımızın gösterdiği çıplaklık manzarası bütün fikir adamlarını düşündürse yeri var. Okuyup yazmanın halk arasında yayılması ve bundan dolayı okuyucu sayısının çoğalması nispetinde yazı hünerine arız olan bu soysuzlaşmanın anlaşılmasız sebepleri hakkında hayli şeyler söylendi. Felce uğrayan maalesef yalnız edebiyatımız değildir. Bu bitkinlik rengi, gizli bir hastalığın sarılığı gibi, ruh ve hayalin bütün bahçelerinde yayılmakta ve bütün yaprakları, yer yer soldurup kurutmaktadır. Geçen gün Türk Ocağı'nın bayramında bütün iyi niyetlere rağmen, yaşlı ve yorgun iki sanatkârın ney ve sazından daha genç ve daha zinde bir şey dinlenilemediğine bakılırsa, musikide de artık sanatkar neslinin tükenmiş olduğuna hükmetmek lâzım geliyor.

Gerçi iyimserliği saflık derecesine vardırان bazı kalem sahipleri, hâlâ kısır çalı fidanları üzerinde taze güller görmekte ısrar etmektedir. Safdilliğin bu derecesi hakkında fikir beyan etmek, ancak tıbbın salâhiyetine girer.

Bahsi dağıtmadan edebiyata dönelim. On, on beş seneden beri aynı nağmeyi geveleyip durduğumuzun açık alâmetlerinden biri, okuyucunun yeni eserlere karşı gösterdiği hayretsizlik ve alışkanlıktır. Bu alışkanlık ancak âdet şekline gelmiş bir hassasiyetin uysallığı değil midir?

Aksülâmeller, hiddetler, kinler ve gayzların durduğu bir fikir âlemi içinde, artık yeni hiçbir eserin ortaya çıkmadığında zerre kadar şüphemiz olmamalıdır.

Ahmet Haşim, *İkdam*, 30 Mart 1928

2.3. Deneme

Deneme; özgürce seçilen bir konuda, düşünsel boyutlar içeren, bir konuşma havası içinde biçimlenen bir yazım türü olarak tanımlanabilir. Her şeyden önce deneme, öznel kimliğiyle ön plana çıkan bir türdür. Buna paralel olarak "ben" dili hâkimdir. Konu sınırlaması bulunmamaktadır. Yazarın dikkatleri doğrultusunda gündelik hayattaki en küçük detaylardan büyük fikirler ve olgulara dek her konu deneme sınırları içerisinde ele alınabilir. Okurla yazar arasındaki mesafe diğer pek çok türe göre daha kısadır. Yazarın okuru karşısına yahut yanına alıp bir düşünce yolculuğuna çıkarması söz konusudur. Deneme yazılarında, anı ya da günlük türünde rastlanan bir içtenlik ve gelişigüzellik havası vardır, okuyucuyu düşündürmeyi amaç edinmesi nedeniyle makale ve fıkra gibi düşünsel boyutları da olan bir yazı türüdür. Ancak belirli bir düşünceyi benimsetmeye çalışmaması nedeniyle fıkradan; belgelere, tanıklara yer verme zorunluluğu olmaması açısından da makaleden; belirli bir sonuç ve yargıya varmama yönüyle de eleştiriden ayrı bir özellik taşır. Denemenin roman, öykü ve tiyatroya göre en belirgin farkı ise kurmaca bir tür olmamasıdır.

Fransız yazar Montaigne'in Türkçeye "Denemeler" ismiyle çevrilen "Essais" (1580) isimli eserinin, deneme türünde yazılmış ilk eser olduğu kabul edilmektedir. Kilisenin; düşünce, bilgi ve sanat üretimini belirli sınırlar içinde tutmak istemesine karşı çıkan Montaigne'in denemeleri, herhangi bir dine, kitaba, kanuna, toplum kuralına, geleneğe vb.ne bağlı kalınma zorunluluğu hissedilmeden ortaya konulmuş özgür düşünce metinleridir.

Montaigne'den sonra bu türde kitabı yayımlanmış ikinci önemli kişi İngiliz yazar Francis Bacon'dır. Denemelerini topladığı "Essays" isimli eserini 1597'de yayımlayan Bacon, uzlaşmacı bir ahlâk yapısını savunmuş; eserinde gençlik, dostluk, kıskançlık, zenginlik, diyalog, siyaset gibi birçok konuda farklı görüşler dile getirmiştir.

Klasik Türk edebiyatında münşeât mecmualarındaki yazılar ve Kâtip Çelebi (1609-1657) gibi yazarlar bir tarafa bırakılırsa modern anlamda deneme türü, Türk edebiyatında asıl olarak gazete ile birlikte ortaya çıkmaya başlamıştır.

Türk edebiyatında deneme türünün öne çıkan isimleri arasında Ahmet Haşim, Ahmet Hamdi Tanpınar, Nurullah Ataç, Sabahattin Eyüboğlu, Mehmet Kaplan, Suut Kemal Yetkin, Nermi Uygur, Sabahattin Kudret Aksal, Melih Cevdet Anday, Salah Bırsel, sayılabilir.

Örnek:

NASIL KONUŞMALI?

Sözümün akışını bozup güzel tümceler aramaktansa güzel tümceleri bozup sözümün akışına uydurmayı daha doğru bulurum. Bir sözün ardından koşmamalıyız, söz bizim ardımızdan koşmalı, işimize yaramalı, söylediğimiz şeyler sözlerimizi almalı ve dinleyenin kafasını öyle doldurmalı ki artık sözcüklerini hatırlayamasın.

İster kâğıt üstünde olsun ister ağızdan, benim sevdiğim konuşma, düpedüz, içten gelen, lezzetli, şiirli, sıkı ve kısa kesen bir konuşmadır. Güç olsun, zararı yok; ama sıkıcı olmasın; süsten, özentiden kaçsın düzensiz, gelişigüzel ve korkmadan yürüsün. Dinleyen, her yediği lokmayı tadararak yesin. Konuşma, Sueton'un, Julius Caesar'ın konuşması için dediği gibi, askerce olsun; ama ukalaca, avukatça, vaizce olmasın.

Söylev sanatı, insanı söyleyeceğinden uzaklaştırıp kendi yoluna çeker. Gösteriş için herkesten başka türlü giyinmek, gülünç kılıklara girmek nasıl pısrıklık, korkaklıksa, konuşmada bilinmedik sözcükler, duyulmadık tümceler aramak da bir medreseli çocuk çabasıdır. Ah, keşke Paris'in sebze çarşısında kullanılan sözcüklerle konuşabilsem!

(Montaigne)

2.4. Gezi Yazısı

Gezi yazısı, yurt içine veya yurt dışına yapılan gezilerde gezilip görülen yerlerin yazılmaya değer yönlerinin anlatıldığı edebî yazıdır. Gezi yazılarında gezginin dikkatini çeken ve farklı bir özellik gösteren insanlar, tarihî ve tabii güzellikler, farklı kültürler gibi konular güncel olaylarla da bütünleştirilerek edebî bir üslupla anlatılır. Gezi yazılarında genellikle kronolojik bir plân uygulanır. Gezi için yapılan hazırlıklar; yolculuk, ilgi çekici yerler, olaylar ve izlenimler düşünce planı içinde ele alınır.

Gezi yazısı kaleme almak isteyen bir kişinin gözlem yeteneğinin ve merak duygusunun gelişmiş olması gerekir. Anlatılan yerde görülenlerin ilgi çekici hikâyelerini merak etmek ve bunları araştırarak yazmak okuyucunun ilgisini çekmek için oldukça önemlidir.

Gezi yazısı yazan kişinin samimi ve akıcı bir üslup kullanması, anlattığı yer ile ilgili olarak okuyucunun zihninde belirebilecek soruları önceden tahmin edip bu sorulara cevap verebilecek şekilde metnini kurgulaması yazının okunurluğunu artırır.

Gezi yazıları çoğunlukla anı türü ile karıştırılmaktadır. Ancak gezi yazısının anı türünden en belirgin farkı, bir gezi/seyahat anında yazılmış olması, yazan kişinin gördüklerini ve düşüncelerini günü gününe kaydetmesidir. Anı türünde ise anlatılan olaylar geçmişe dayanır. Kısaca gezi yazısında anılar değil, coğrafyalar temel alınır.

Türk edebiyatında Evliya Çelebinin *Seyahatnamesi* bu alanda ilk örneklerden birisidir.

Daha sonra Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi'nin *Fransa Seyahatnamesi* ve Tanzimat sonrası Ahmet Mithat Efendi'nin *Avrupa'da Bir Cevlan* bu alanda kaleme alınmış önemli eserlerdendir. Bu türde Cenap Şahabettin, Falih Rıfkı Atay, Reşat Nuri Güntekin, Haldun Taner, Melih Cevdet Anday, Bedri Rahmi Eyüboğlu ve Mina Urgan gibi yazarlar bu türün gelişmesine emeği geçen önemli kalemelerdir.

Örnek:

"1984'ün sonbaharında, kızım Zeynep, Fransız hükümetinden aldığı bir bursla bir yıllığına Paris'e gidince, arkadaşlarım Sezgin ile Ertin Akgüç, birdenbire evde yalnız kalmamam için, onlarla birlikte beş günlük bir yolculuğa katılmamı istediler. Dokuz on kişilik grubumuzda, Mengü Ertel ile eşi Ülfet, Maçka Sanat Galerisi'ni yöneten Rabia Hanım, eski ve sevgili arkadaşım Füreye ve yeni tanıdığım halde hemen büyük yakınlık duyduğum Erdal İnönü ile eşi Sevinç vardı. İstanbul'da kiraladığımız bir minibüsle, o güne kadar hiç görmediğim, görmeye de can attığım Safranbolu'ya ve Yedi Göllere gittik; Abant Gölü'yle Kartalkaya'yı da gördük.

Yedi Göller'in o mevsimde altın sarısına dönüşen dev ağaçları da Safranbolu evlerinin güzelliği de hala gözümün önünde. Memleketimin büyük bir kısmı çorakken, Yedi Göller 'de topraktan sürekli su fışkırıyordu sanki. Ömrümde ilk kez böylesine, büyük ağaçlarla bitkiler görüyordum. O dev bitkilerle, dev ağaçlar, sulara yansıyorlar sanki. Safranbolu evlerinin dışı da içi de sadece güzel olmakla kalmıyordu. Şeytanın aklına gelemeyecek fanteziler de vardı o evlerde. Örneğin, bir tanesinde, kocaman dikdörtgen bir havuz, nerdeyse bütün odayı kaplıyordu. Havuzun çevresinde, duvara bitişik daracık sedirlerde oturuyorduk. Ev sahibesi, havuzun üstüne koyduğu çay tepsisini, elindeki uzun değneklerle konuklarına doğru itiyordu. Bu büyük havuz, evin zemin katında olsa, haydi neyse, ikinci kattaydı üstelik.

Anadolu'da yolculuklarıma altmış yıl önce başladığım halde, bu uzun süre içinde görmediğim yer pek kalmadı diyemeyeceğim gene de. Gözümden ırak kalan ve artık işiştten geçtiği için bundan sonra hiç göremeyeceğim daha nice güzel köşeler vardır orada kim bilir." (Mina Urgan, *Bir Dinazorun Gezileri*)

2.5. Anı (Hatıra)

Anı (Hatıra) bir kimsenin, özellikle tanınmış kişilerin yaşadıkları ya da şahit oldukları ilginç olayları gözlemlerine ve bilgilerine dayanarak, sanat değeri taşıyan bir üslupla anlattıkları yazı türüdür. Bu türde verilen eserler bir dönemi geleceğe aktarma ya da tarihe ışık tutma gereksiniminin bir ürünüdür.

Anıların geçmişte yaşanan olaylara dayanması, anıyı tarihe yaklaştırır; ancak tarih toplumsal iken anı daha çok bireyseldir. Bu eserler, özellikle birer belge niteliği taşıdığında tarihî değeri de taşıyabilirler. Özellikle devlet adamlarının bu türdeki eserleri tarihî değeri bakımından da incelenebilmektedir. Ancak bu noktada dikkat edilmesi gereken husus, anı türünde öznel (subjektif) bir bakış olması durumudur. Çünkü anı yazarı olayları kendi penceresinden görmekte ve kendi düşüncelerini yansıtmaktadır. Bu sebeple anı yazılarında anlatılan tarihî olayların doğruluğu, başka kaynaklardan da kontrol edilmelidir. Anı türünde yazılan eserler bu özellikleriyle tarih araştırmacıları için ancak bir yardımcı kaynak hükmündedir. Bu nedenle yazılarda her ne kadar öznellik söz konusuysa da gerçeği saptırmamak ve içtenliği korumak önemlidir.

Anılar, farklı amaçlarla yazılabilir ve bu anılar da yazarının toplumdaki yeri, yaşı, mesleğine; içeriğine ya da yazılmış olduğu yere göre sınıflandırılabilir. Bu durumda siyasi anılar, askerlik anıları, gençlik anıları öğretmenlik anıları, kültürel anılar, edebî anılar gibi farklı biçimlerde toplanabilir.

Anı türünün geçmişi Batı edebiyatında çok eskilere uzanır. Batı'da Julius Sezar'ın kendini savunmak düşüncesiyle yazdığı *Gallia Savaşı* adlı eseri ilk örneklerden biri olarak kabul edilir. Anı yazılarının asıl gelişme gösterdiği dönem olarak 17. ve 19.yüzyıllar gösterilir. J. J. Rousseau'nun *İtiraflar*, Victor Hugo'nun *Gördüklerim*, Verlaine'in *İtiraflar*, Tolstoy'un *İtiraflar*, adlı eserleri türün batıdaki örneklerindendir.

Türk edebiyatında bazı tarihler, seyahatnameler, tezkireler anı sınırları içinde değerlendirilebilir. Bu açıdan bakıldığında Göktürk Kitabeleri anı türünün ilk örneği olarak kabul edilebilir. 15. yüzyılda yazılan Babürnâme anı türünün daha olgun örneğidir. Bugünkü anlamda anı türü ancak Tanzimat'tan sonra edebî ve siyasal örnekleriyle yaygınlaşmaya başlamıştır. Anı türünün en önemli örneklerinden biri de, Mustafa Kemal

Atatürk'ün "Nutuk" isimli eseridir. Atatürk, hatıra türünde yazdığı bu kitapta Millî Mücadele Dönemi'nin olaylarını anlatmıştır. Benzer şekilde Kâzım Karabekir Paşa'da o dönem yaşadıklarını "İstiklal Harbimiz" isimli eserinde anlatmıştır. Hüseyin Cahit Yalçın'ın "Edebiyat Anıları", Halit Ziya Uşaklıgil'in "Kırk Yıl", Necip Fazıl Kısakürek'in "Bâbîâlî" ve Mina Urgan'ın "Bir Dinozor 'un Anıları" isimli eserleri anı türünün edebiyatımızdaki önemli örnekleri arasında yer almaktadır.

Örnek:

"Paris'te 1938 de Casino de Paris'in vestiyeri kadın temsil bittikten sonra, Amerikalı müşterilerden birine pardösüsünü giydirir. Müşteri hemen çıkarır:

-- Bu benim değil, der.

Vestiyer, Amerikalının trençkotunu arar arar, bulamaz. Yanlışlıkla bir başka müşteriye giydirdiğini anlar, hatta onun da yüzünü hatırlar.

Trençkotunun cebinde 150 dolar para ve Amerikan sigarası vardır. Vestiyer kadın, bütün bunları ödemekle kalmayacak, tiyatro mukavelesi de bozulacaktır. Telaş içindedir. Amerikalıdan ertesi güne kadar mühlet ister. O geceyi uykusuz geçirir ve düşünür: "Yanlışlıkla bu trençkotu giyip giden müşteri Fransız'sa geri getireceği şüphelidir. İngiliz ise geri getireceği muhakkaktır." Böylece bütün milletlere göre birer ahlak notu verir.

Ertesi gün, sabahtan itibaren, gözleri kapıda öğleye doğru, zayıf gözlüklü, orta yaşlı ve orta boylu bir adam çıkagelir ve trençkotu ceplerindeki dolarlarla sigaralarla vestiyere teslim eder. Kadın sevinçten deli gibidir. Namuslu müşteriye bir çift orkestra koltuğu hediye etmek ister, kabul ettiremez. Sorar:

- "Fransız mısınız siz?

- Hayır madam

- İngiliz?

- Hayır"

- İtalyan?

- Hayır madam, ben Türküm.

O zaman, kadın gece düşündüklerini anlattıktan sonra

- Türkler hiç hatırıma gelmemişti, der.

Ve müşteriye, Türk bayrağının rengini hatırlatan kırmızı ve beyaz güllerden acele yaptırdığı buketi hediye eder.

Bu hikâye doğrudur, çünkü buketi alan Türk benim. Trençkotu iade etmek, benim için üstünde durulmayacak kadar ehemmiyetsiz bir hareketti. Sâdece vazifemi yapmıştım. Fakat kadının bu harekete karşı gösterdiği hayret ve hassasiyet, dünya ahlâkına karşı

duyduğu şüphenin bir tezahürü olmak bakımından, beni ondan fazla hayrete düşürmüştü.

İnsanlar bu kadar mı birbirlerine itimatlarını kaybetmişlerdi.

1938'den sonra, galiba, daha da fazla.

Dünyanın şüphesiz bir ahlâk problemi var.

Türkiye'ye gelince...

Yine görüşürüz.”

(Peyami Safa)

2.6. Eleştiri

Eleştiri (tenkit) bir sanat veya düşünce eserinin (şiirin, tiyatronun, hikâyenin, romanın, resmin, heykelin, filmin...) zayıf ve güçlü yönleri göz önünde bulundurularak gerçek değerini belirleme amacıyla inceleme sonucunun anlatıldığı yazı türüdür. Eleştiriye konu olan eser yalın bir dille tanıtılır.

Eleştirmen eserin gerçek değerini, güçlü ve zayıf yönlerini, özünü ve önemini belirtir; yeni eserler için sanatçılara kılavuzluk eder. Hem sanatçıya hem de okuyucuya karşı sorumluluğu olan eleştirmen, aynı zamanda okuyucu (veya izleyici) ile sanatçıyı birbirine yaklaştırır. Bir şiirin eleştirisini yapan kişi şair olmayabilir ama bu türün özelliklerini çok iyi bilmeli, başka örneklerle karşılaştırarak şiirin gerçek değerini taraf tutmadan, peşin hükümlerde bulunmadan belirleyebilmelidir.

Eleştirmen hangi sanat eserini eleştirecekse o sanat dalının gerektirdiği birikime sahip olmalıdır. Bu birikim; o alana ait geniş bilgiye ve kültüre sahip olmakla, dünün ve bugünün sanat meselelerini çok iyi bilmekle, başka milletlerin de önemli sanat eserlerini ve sanatçılarını etraflıca tanımakla sağlanabilir. Bu yüzden eleştiri yazmak kolay bir iş değildir.

Eleştiri düşünsel yazı planı ile hazırlanmalı, yapıt ile ilgili yargılar, yapıttan örneklerle dayandırılarak sunulmalıdır. Eleştiride öznellikten kaçınılmalı, peşin yargılara yer verilmemelidir. Yargılar, kırıcı ve yıkıcı değil; yapıcı ve yol gösterici olmalıdır.

Eleştiriler yazarın yaklaşımına, üslubuna ve konularına göre yapısal eleştiri, izlenimci eleştiri, sosyolojik eleştiri, biyografik eleştiri gibi çeşitlere de ayrılmaktadır.

2.6.1. İzlenimci Eleştiri

Bu tür eleştiride eleştirmen yapıttan ziyade bir okur olarak yapıtın okurlar üzerindeki etkisi üzerinde durur. Okura dönük eleştirinin belli kriterleri olmadığı için eleştirmen kendi düşüncelerine göre bir eleştiri yapar ve bu yüzden öznelidir.

2.6.2. Yapısal Eleştiri

Eleştirmenin bakış açısının sanatçıya değil de yapıtına yönelik olduğu eleştiridir. Bu tür eleştiride tek ölçüt okura sunulmuş yapıttır. Eleştirmen, konunun ele alınış biçimi, yapıttaki anlatım biçimi, dilin kullanımı gibi noktaların işleniş üzerinde durur. Nesnel eleştiri ve dil bilimsel eleştiri bu tür eleştirinin çeşitleridir.

2.6.3. Sosyolojik Eleştiri

Bu çeşit eleştiride eleştirmen yapacağı değerlendirmede yapıtın ortaya konulduğu dönemin sosyal ve siyasal yapısının, tarihsel özelliklerinin esere ne ölçüde yansıdığı üzerinde durur. Yapıt toplumsal bir belge olarak ele alınır ve estetik bir açıdan ziyade, yapıtı etkileyen toplumsal ve tarihsel koşullar açısından ele alınır. Toplum bilimsel eleştiri ve tarihsel eleştiri bu türün içindedir.

2.6.4. Biyografik Eleştiri

Biyografik eleştiri temelinde yazar ve eser arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmayı hedefler. Eleştirmen yazarın hayatını ayrıntılı bir şekilde araştırır ve bunun ne ölçüde yazarın eserine yansıttığını metin üzerinde ortaya koymaya çalışır.

Örnek:

İlgi Çekici Bir Kitap;

Türkçe Bilen Aranıyor

Nejat Muallimoğlu, Türkçe sevdalı bir aydın-yazar. On dört yıl süre bir ayrılıktan sonra Türkiye'ye döndüğünde, ayrılırken bıraktığından çok farklı, kendisini şaşırtan bir Türkçe ile karşılaşmış. Hatta bu şaşırma, vapurla dönüş yolunda iken İtalya'da karşılaştığı yurttaşlarımızla konuşurken başlamış. Bu durum onu, çalışmalarını Türkçe üzerinde yoğunlaştırmaya yöneltmiş. Araştırmalarının sonuçlarının *Bir Türk Vatana Döndü* (1975) adlı eserinde ortaya koymuş. Sonraki yıllarda da Türkçe deyimler, atasözleri, anlamdaş kelimeler üzerine Türkçe ve İngilizce başka eserler yayımlamış. Bu önemli konudaki son eseri ise, 1090 sayfa tutarındaki *Türkçe Bilen Aranıyor* (İstanbul, 1999) adını taşıyor.

O, Michelangelo'nun, 87 yaşında tamamladığı bir heykeli dolayısıyla söylediği “Hala öğreniyorum.” sözünü kendine kılavuz edinmiş; “Ben de hala Türkçe öğreniyorum.” diyor ve her Türk'ün de zamanının bir bölümünü Türkçeyi öğrenmeye ayırmasını öğütlüyor. Kitabı okuduğunuz zaman Sayın Muallimoğlu'nun ne kadar haklı olduğu ortaya çıkıyor. Anlı şanlı birçok yazarın Türkçeyi bilmekteki eksikliklerini ve kullanmaktaki akıl almaz yanlışlarını ortaya koyan örneklerini görünce yazarımıza hak vermemek mümkün olmuyor.

Türkçe Bilen Aranıyor, ileri sürülen her düşüncenin, verilen her bilginin, büyük bir sabırla derlenmiş ve yerinde kullanılmış alıntılarla desteklendiği bir eser. Ayrıca bölüm başlarında önemli kişilerin bölümde işlenen konu ile ilgili özlü sözleri aktarılmış. Bölüm aralarına ünlü şairlerimizin güzel Türkçenin seçkin örnekleri olan şiirleri serpiştirilmiş. Dolayısıyla kitap, aynı zamanda bir makaleler ve şiirler güldestesi niteliği de taşıyor.

Eser “Birinci Kitap” ve “İkinci Kitap” diye adlandırılan iki “kesim” den oluşuyor. “Türkçe Bilen Aranıyor” başlıklı birinci kesimde 34 bölüm var. Bunlarda Türkçe değişik yönleri ile ele alınıp irdeleniyor, Türkçenin yozlaşmasına katkıda bulunan kurum ve faaliyetlere neşter vuruluyor, Türkçe’nin karşı karşıya bulunduğu sorunlara ışık tutuluyor. Kısacası 908 sayfalık bu kesimde Türkçe, her yönüyle inceleniyor. İkinci kesimde ise yazarın “zengin ve güzel Türkçe yolunda anlamdaş kelimeler ve deyimler” diye nitelediği kelime ve deyimlerin kapsamlı bir sözlüğü var. Bu “Anlamdaş Kelimeler ve Deyimler Sözlüğü” kitabın 909-1066. sayfalarına yayılmış. Daha sonra da “Bibliyografya” (1067-1070. s) ve “Gösterge” başlıklı dizine yer veriliyor. (1071-1090. s)

Nejat Muallimoğlu sabırlı ve verimli bir yazar. Yayınlanan eserlerinin hemen hepsi çok hacimli ve titizlikle hazırlanmış. Türkçesi ise imrenilecek derecede güzel ve akıcı. O dev eserler, hiç sıkılmadan okunuyor. Yani, Sayın Muallimoğlu bir yandan bilgilendirirken öte yandan Türkçe’nin zevkini tattırıyor.

Türkçe Bilen Aranıyor’un tam zamanında yayınlandığını düşünüyoruz. Çünkü, son zamanlarda, Türkçe’nin yozlaşmasından rahatsızlık duyanlar yavaş yavaş da olsa harekete geçiyorlar. Bazı kuruluşlar konuya ilişkin tartışmalı bilimsel toplantılar düzenliyorlar, dergiler bu önemli konuya ayrılmış özel sayılar yayınlıyorlar. Kuşkusuz bu kitap böyle çalışmalar ve Türk Dili araştırmaları için değerli bir kaynak olacaktır.

Esere değer katan başka bir özellik de sayfa düzeninin, baskısının mükemmelliğidir. Rahat okunur büyüklükte güzel bir yazı karakteri seçilmiş. Dizgi yanlışları yok denecek kadar az. Kitap ciltli olarak yayımlanmış ve üzerine kuşe kağıtlı güzel tasarımlı bir gömlek geçirilmiş. Bütün bunlar, eserin iç kapağında yer alan “muhtevada zenginlik, kalitede üstünlük” deyimine uygun.

Hitabet alanında ve başka alanlarda dev telif ve çeviri eserlere imza atmış olan Sayın Muallimoğlu’nu bu son ve önemli eserinden dolayı kutluyor ve böyle nice eserler yayımlamayı kendisine nasip etmesini yüce Tanrı’dan diliyoruz.

(Necmeddin Sefercioğlu)

2.7. Röportaj

Röportaj, bir gerçeği, durumu, olguyu ya da bir ülkeyi, bir bölgeyi, bir kurumu; araştırma, inceleme, gezip görme yoluyla ya da soruşturarak yansıtan bir yazı türüdür. Röportajda esas olan bir araştırma veya soruşturma sonucunda elde edilen bilgilerin kamuya duyurulmasıdır.

Bu yönüyle kamuoyu oluşturmada da çok önemli bir yeri olan bu türün en belirleyici özelliklerinden biri yaşatarak öğretme ve okuru yaşamın özüyle karşı karşıya getirmektir. Bu nedenle yazar, okurunu yaşamın içine sokmak amacıyla konusunu fotoğraflarla belgeler ve destekler.

Röportaj, bir gazete yazısı olmasına karşın, birçok yazı türünün, özelliklerini içinde barındırır. Bir yandan saha araştırması gerektirdiği için gezi yazısının birtakım özelliklerini gösterirken, bir yandan sağlam bir düşünce ya da teze dayanması gibi özellikleriyle makaleyi hatırlatır. Sanatsal kaygılarla kaleme alınması, sıradan bir aktarma değil de özel bir yorum ve değerlendirme değeri taşıması gibi özellikleriyle yazım türleri arasındaki yerini alır. Genellikle toplumsal ya da sanatsal konuları ele alan ve düşünsel planla yazılan röportajlara “belgesel röportaj” denir.

Tanınmış kişilerin çeşitli konulardaki görüşlerini öğrenmek için yapılan konuşmaya da röportaj denir. Bu tür röportaj ya şahsa doğrudan doğruya sorular yöneltilerek yapılır ya da önceden hazırlanmış soruların cevapları yazılı alınarak gerçekleştirilir.

Edebiyatımızda, Ruşen Eşref Ünaydın, Falih Rıfkı Atay, Yaşar Nabi Nayır, Hikmet Feridun Es, Yaşar Kemal ve Mustafa Baydar gibi kalemler röportaj türünün gelişmesine katkı veren yazarlardır.

Örnek: Aşağıda 1992 yılında Cengiz Aytmatov ile yapılan röportajdan bir bölüm bulunmaktadır.

CENGİZ AYTMATOV İLE DİL VE EDEBİYAT ÜZERİNE SÖYLEŞİ

PARLATIR: Sayın Aytmatov, söyleşimize önce “dil” diyerek girelim istiyorum. Dile bakış açınız nedir?

AYTMATOV: Dil sorununu tek başına ele almak mümkün değil. Her bir halkın sahip olduğu önemli değerleri vardır. Biri yaşadığı toprağı; ikincisi dili. Fakat dil, önde gelir. Şöyle ki, bazı halklar topraklarından sürülmüş; yerini yurdunu kaybetmiş olabilir. Nitekim, Stalin zamanında bu oldu. Fakat, bu halk dilini kaybetmedi. Eğer dilini de kaybetmişse bir halk, asimile olmuş demektir. Stalin zamanında biz bunu da yaşadık. Ancak, biz bunun için

de mücadele verdik; yani kendi dilimizi, kendi kimliğimizi korumak için mücadele ettik. Bu mücadeleden maksat karşılıklı savaş değil; fikirlerimizle, yazılarımızla haklılığımızı ispat etmektir; fikir hayatımızı geliştirmektir. Dünya halkları, etnik ve liguistik açıdan ayrı özelliklere sahiptir.

PARLATIR: Cengiz Bey, siz Türk lehçelerini nasıl değerlendiriyorsunuz? Türk diline nasıl bakıyorsunuz?

AYTMATOV: Bu konuya iki açıdan bakmak lâzım. Önce bütün olarak, yani Kırgızca, Özbekçe, Türkmençe, Kazakça, Azerice vb. hepsi Türk dilidir. Etnik derecede ise kendi dil yapısını sürdürenler olmuş. Bu açıdan onlara ayrı bir dil gibi bakmak lâzım. Ben bu sorunu çok düşünürüm. Türk dillerinin hepsinin üstünde bir ortak edebî dil yaratmak lâzım. Örneğin, Araplara bakalım. Edebî dil olarak Arapça, değişik milletlerce ortak bir özelliğe sahip; ancak Suudî Arapçası, Mısır Arapçası, Libya Arapçası vb. kendi lehçesini kullanıyor.

PARLATIR: Efendim, bu “ortak dil” veya “edebî dil” konusunu biraz açalım, o konuda konuşalım. Nasıl bir ortak dil düşünüyorsunuz?

AYTMATOV: Aslında bu sübjektif bir konudur. Üç beş kişinin bir araya gelmesi ile halledilecek bir konu değildir. Objektif açıdan bakar isek tarihî gelişimi göz önünde tutmak gerekir. Geçmişte ayrılan bu halklar şimdi bir araya gelme imkânına sahip oldu. Yavaş yavaş bu ortak edebî dili işlemek, yaratmak da gerçekleşecek. Bu konuda çalışmalar yapmak gerekir. Bunu gerçekleştirmek için de her cumhuriyette birlikler oluşturmak gerekir herhâlde. Her birlik, değişik cumhuriyetlerdeki dilleri karşılaştırmalı olarak incelemeli. Aralarındaki farklılıklar uzmanlarca tespit edilerek bunlar ilkokul çağından başlayarak yeni kuşaklara, gençlere öğretilmelidir Ayrıca sizin derginiz (Türk Dili Dergisi) gibi dergiler de birbirlerine yardımcı olmalıdır. Gazetelerin, televizyonun rolünü de unutmamak gerekir.

PARLATIR: Şimdi, burada ister istemez söz, alfabe konusuna geliyor, sanırım. Siz, bu konuda ne düşünüyorsunuz? Yani, ortak alfabe konusuna nasıl bakıyorsunuz?

AYTMATOV: Alfabenin bir olması şart; ancak, yalnızca alfabenin değişmesi yetmez. Terimlerin ortak kalması gerekir. Okullarda eğitimin ele alınması gerekir. Her bir cumhuriyette eğitim sistemi çok farklı.

PARLATIR: Cengiz Bey, Sovyet Türkolojisi dergisinde Türk dilinin durumunu değerlendirmişsiniz. Biraz da bu konudan söz edelim. Türk dilinin dünya dilleri arasındaki yerini nasıl görüyorsunuz?

AYTMATOV: Evet, ben Türkolog değilim. Ancak bilim adamları; yani dilciler, tarihçiler, etnologlar, sosyologlar vb. ayrı ayrı bilimsel çalışmalar yapmalı, ortak eserleri ortaya koymalıdır. Bu değerleri de yazarlar, edebî eserlerde kullanmalı, ortak dili kullanmak yoluyla halka ulaştırılmalıdır.

PARLATIR: Şimdi, sorumuzun ikinci bölümüne geçelim: Türk dilinin, dünya dilleri arasındaki yeri...

AYTMATOV: Şimdi Türk dili, eski Sovyetler Birliği'nde Slav dillerinden sonra ikinci sırada geliyordu. Fakat, bizim dilimiz bilim ve teknoloji alanında iyi işlenmemiş idi. Yani, geri durumdadır. Dilimizi bu yönden işlememiz, geliştirmemiz gerekir. Şimdi, buna imkân doğdu. Yapılması gerekenleri iyi ele almak gerekir. Çağın gelişmelerini dilimize kazandırmak zorundayız. Nitekim, yukarıda ortak edebî dilden söz ettik. O ortak dile doğru gitmemiz gerekir. Türk dilinin dünya dilleri arasındaki yeri ise İngilizce, İspanyolca, Fransızca, Almanca gibi dillerden sonra geliyor herhâlde. Fakat, bana göre çok konuşulmaktan öte dili iyi işlemek önemli. Her bir dilin felsefesi olmalı. Bu felsefe geçmişle yetinmemeli, geleceğe de yönelmeli. Çağımız bilgisayar çağı. Ben Japonya'ya gitmiştim. 150 milyonluk Japonya, bu bilgisayar teknolojisini kendi diline başarıyla uygulamış; çok iyi programlamış. Bu teknolojiyi, ilkokuldan başlayarak uygulamak gerekir.

PARLATIR: Şimdi biraz da edebiyattan, romandan konuşalım. Dil konusunda yapılan bu değerlendirmeler ile roman sanatı arasında bir bağ kurmaya çalışalım. Evet, önce roman...

AYTMATOV: Roman üzerinde pek çok değerlendirmeler yapılmış; eski zamanlarda destanlar, efsaneler vardı. Şimdi, bu destanlar eski zamanlarda destanlar, efsaneler vardı. Şimdi, bu destanlar eski zamanların anıt eserleridir. Gelecekte de belki bugünün romanlarına böyle anıt eser gibi bakılacak. Yani roman, sanat eserleri içinde en yüksek değere sahip bir türdür. Çünkü, roman insanoğlunun hayatının çok yönlü göstergesidir. Bu yazgısı ile roman, uzun süre sanat özelliğini koruyarak yaşayacaktır.

PARLATIR: Peki, Cengiz Bey, siz bunun için mi romanı tercih ediyorsunuz? Çünkü şiire, tiyatroya pek itibar etmediniz, bu türlerle fazla uğraşmadınız galiba? Hep roman, roman, roman.

AYTMATOV: Yoo... sadece bundan değil.... Ben de şiir yazmak isterdim, fakat yazamadım.

PARLATIR: Yani, şiiri şairlere bıraktınız.

AYTMATOV: Evet... Aslında sinemayı da tiyatroyu da kendime yakın buluyorum. Fakat, hepsine birden vakit ayıramıyorum. Romanın dışında ötekilerine vakit ayıramıyorum. Ayrıca, bakın bir de televizyon çıktı şimdi. Televizyon sanki edebiyatın görevini üstlenmiş gibi. Yani edebiyat, televizyon kasetlerine girecek. Belki de kitabın yerini kaset alacak. Bu durum dünya kültürü için büyük tehlike oluşturuyor. Biz, kitabı korumalıyız. Çünkü kitap, dünya kültürünün temelidir.

PARLATIR: Cengiz Bey, gerçekten çok güzel romanlar kaleme alıyorsunuz ve dünya edebiyatında sevilerek okunuyorsunuz. Peki, bu konuyu, bu coşkuyu nereden alıyorsunuz; ilham kaynaklarınız nelerdir?

AYTMATOV: Bunu anlatmak çok zor. Her insanın içinden gelen bir şeyleri vardır. Biri tablo yapıyor, biri müziği yapıyor, biri kitap yazıyor. Bu insanın iç dünyasına bağlı bir durumdur. Konular ise değişken olabiliyor. Bazen uzun uzun düşünüyorsunuz bir konuyu; fakat, bazen bir anlık bir olay da roman konusu olabiliyor. Meselâ, dün akşam biz burada sohbet ederken Mevlevî dervişlerinin niçin döndüklerinden konuştuk. Onu düşünüyorum. Sonra tasavvuftan konuştuk. Onu düşünüyorum. İnsanın hayatını düşünüyorum...

.....

(Türk Dili, no. 487, Temmuz 1992)

2.8. Yaşam Öyküsü (Biyografi)

Hayat hikâyesi (biyografi) bilim, siyaset, sanat, edebiyat, ticaret vb. alanlarda tanınmış kişilerin hayatlarının, başarılarının, deneyimlerinin, hizmetlerinin, eserlerinin tarafsız bir anlayışla yalın bir dille anlatıldığı inceleme yazıdır. Haklı üne sahip birinin hayat hikâyesi yazılacağı zaman onun hayatı (varsa belgeleriyle birlikte) etraflıca araştırılır. Onu yakından tanıyanların bilgilerine başvurulur; yetiştiği ortam, meslek hayatı, ailesi hakkında bilgi toplanır. Onun nasıl ünlü olduğu, nasıl başarılı olduğu (varsa) eserleri özenle incelenir.

Elde edilen veriler tanıklara/kaynaklara dayandırılarak yazarın kendine özgü üslubuyla veya kronolojik olarak yazılır. Kişisel duygulara ve düşüncelere yer verilmez. Biyografiye konu olan kişinin hayatta olması hâlinde bizzat kendine hayatıyla, başarılarıyla, çalışmalarıyla, eserleriyle... ilgili sorular sorulur; bunların cevaplarından biyografinin ilgili bölümlerinde yararlanılır. Müstakil eser sıfatıyla ilgili kişinin yalnız hayatını değil başarılarını, eserlerini de ayrıntılarıyla işleyen, akademik üslupla hazırlanan çok sayıda biyografi vardır. Bu eserler, ilgili şahsiyetin sonraki nesillere örnek olabilecek niteliklerinin vurgulanması ve bir değer olarak yaşatılması bakımından önemlidir. Ünlü kişilerin hayatlarını daha akıcı ve kurgusal biçimde roman tarzında işleyen edebî yazılara, **biyografik roman** denir.

Aşağıdaki örnekte Türk edebiyatında öykü türünde ünlü yazarlarımızdan Sait Faik Abasıyanık'ın yaşamının önemli kesitleri ele alınarak kişisel yaşamına dair bilgi verilmektedir.

Örnek:

“ABASIYANIK, Sait Faik, öykü yazarı (Adapazarı 1906- İstanbul 1954). Abasızoğullarından kereste tüccarı Mehmet Faik'in oğlu. İlköğretimini Adapazarı Rehber-i Terakki Mektebi'nde yaptı. Kurtuluş Savaşı'ndan sonra ailesi İstanbul'a yerleşince İstanbul Erkek Lisesine verildi. Onuncu sınıfa arkadaşlarıyla Arapça öğretmenine yaptıkları bir şaka okuldan uzaklaştırılmalarına yol açtı ve lise öğrenimini Bursa'da tamamladı (1928). İstanbul Edebiyat Fakültesine devamla başladıysa da aradığını bulamadı ve ayrıldı, babasının isteği üzerine iktisat öğrenimi için Lozan'a gitti (1931). Orada da ancak on beş gün kalabildi, Fransa'nın Grenoble kentine geçti. Grenoble'de kaldığı üç yıl süresince öğrenimini bir yana bırakarak gönlünce yaşadı, babası tarafından geri çağrılınca da döndü (1935). Halıcıoğlu Ermeni Yetim Okulundaki Türkçe öğretmenliği kısa sürdü. Babasının desteğiyle giriştiği fasulye tüccarlığı da iflasla sonuçlandı. Daha sonra belli bir işle uğraşmadı. Haber gazetesinde bir ay süren adliye muhabirliği (1942) dışında ölen babasının (1939) bıraktığı gelire yaşadı, yazarlığı meslek edindi. 1944'te tutulduğu sirozdan kurtulamayarak öldü. Mezarı Zincirlikuyu'dadır.

Lise yıllarında şiir ve öyküler yazmaya başlayan Sait Faik'in Uçurtmalar adlı ilk yazısı Milliyet gazetesinde yayımlandı (9 Ocak 1929). Bursa Lisesi'nde kompozisyon ödevi olarak yazdığı ilk öyküsü İpekli Mendil, edebiyat hocasının övgüleriyle karşılanınca ikincisini, Zemberek'i yazdı. 1934'te Varlık'ta yayımlanmaya başlayan öyküleriyle hemen

dikkat çekti, ilk şiirlerinin çoğunu da yayımlamadı. Şiiri ikinci bir uğraş edinmiş, uzun öykü sayılabilecek iki roman, öykü özelliği taşıyan elliyi aşkın röportaj yazmıştır. 171 öyküsüyle 49 röportajı on üç kitapta toplandı. Basılmış olan on altı kitabı önce Varlık (1965), sonra Bilgi Yayınevi'nce sekiz kitapta toplandı (1970). 1953'te Amerika'daki Mark Twain Derneği'nce, modern edebiyata katkılarından dolayı onur üyeliği verildi. Burgaz'daki evi de müze haline getirildi (1964). (...)

Kaynak: Atilla Özkırımlı (1982). **Türk Edebiyatı Ansiklopedisi 1 (A-C).**

2.9. Öz Yaşam Öyküsü (Otobiyografi)

Kişinin kendi hayat hikâyesini anlattığı yazıya *öz yaşam öyküsü (otobiyografi)* denir. Tanık olunan önemli gelişmelerin veya olayların bizzat birinci kaynaktan anlatıldığı bu nitelikteki yazılar, sonraki nesiller için de değerlidir. Edebiyat, sanat, siyaset, spor... gibi alanlarda tanınan bir kişi, diğerlerinin bilmediği niteliklerini, şöhretini, başarısını nelere borçlu olduğunu paylaşmak; deneyimleriyle başkalarına örnek olmak amacıyla otobiyografisini yazar. Otobiyografi her ne kadar öznel bir anlayışla kaleme alınsa da otobiyografide gerçekler gizlenmez, yanlış yönlendirmeler yapılmaz ve gereksiz ayrıntılara yer verilmez.

Ömerin Çocukluğu (Muallim Naci), *Böyle Gelmiş Böyle Gitmez* (Aziz Nesin), *İşte Hayatım* (Sakıp Sabancı) bu türde yazılmış eserlerdendir.

Genellikle düz yazı veya otobiyografik roman biçiminde kaleme alınan bu türün manzum biçimde yazılan sıra dışı örnekleri de vardır.

Örnek:

Genç yaşımda felek vurdu başıma
Aldırdım elimden iki gözümü
Yeni değmiş idim yedi yaşıma
Kayıp ettim baharımı yazımı

Üç yüz onda gelmiş idim cihana
Dünyaya bakmadım ben kana kana
Kader böyle imiş çiçek bahana
Levh ü kalem kara yazmış yazımı

Geçirdim ömrümü havayı heves
Derdim bir kimseye değildir kıyas
Her vakit her zaman kalbimde bu yas
Çarhı devran güldürmedi yüzümü

Bir vefasız zalım yara bağlandım
Tarih üç yüz otuz beşte evlendim
Sekiz sene birarada eğlendim
Zalım kâfir yetim kodu kızımı

Ele geniş dünya bana dar oldu
Tahammülsüz gönlüm bıkarak oldu
Günüm zindan gecelerim zar oldu
Kader ile bölemedim kozumu

Veysel der ben dünyaya neye geldim
Her zaman ağladım ne zaman güldüm
Gönlüme teselli kendimde buldum
Sabır ile teskin ettim özümü
(Âşık Veysel Şatıroğlu)

KAYNAKÇA:

- Çotuksöken, Y., Uygulamalı Türk Dili, İstanbul, 2015.
- Esin M., Özkan M., Tören H., Yüksek Öğretimde Türk Dili Yazılı ve Sözlü Anlatım, İstanbul, 2006
- Demir, N., Yılmaz, E., Türk Dili El Kitabı, Ankara, 2005.
- Develi, H., (ed), Koçak A., (ed), İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayını
- Korkmaz, Z., Ercilasun, A. B., Zülfikar, H., Akalın, M., Gülensoy, T., Parlatır, İ., Binici, N.,
Yükseköğretim Öğrencileri İçin Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri, Ankara, 1995.
- Macit, M., (ed.), Cavkaytar, S., (ed.), Türk Dili-II, Eskişehir, 2019.
(T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2914; Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1871)
- Türk Dili II, Erzurum, 2013.
(Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını; ISBN: 978-975-442-290-0)
- Kayasandık, A., Üniversiteler İçin Uygulamalı Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri, Palet Yayınları, 2017.